

GILDENWOELINGEN EN INTERDICT
TE ZWOLLE 1413—1416
(AANVULLINGEN EN VERBETERINGEN)

DOOR

Th. J. DE VRIES

Door het feit dat het gelijknamige artikel van de vorige aflevering in den oorlogstijd was geschreven, gedurende welke slechts een beperkt aantal archivalia beschikbaar waren, zijn eenige lacunes ontstaan en fouten blijven hangen, welke men hier verbeterd vindt. Onuitgemaakt bleef, hoe lang het interdict van 1415 precies heeft geduurd. Nu de Stadsrekeningen wederom geraadpleegd kunnen worden, kon worden vastgesteld, dat het interdict duurde, zoolang de omgekochte priesters van stadswege voor hun diensten werden gehonoreerd. Men vindt de volgende posten verantwoord:

Item, heer Gheerde van der Horst, van den saken willen voirsz. (n.l. het mislezen gedurende het interdict) ende synre pensien van Invencio Crucis hent Pauli, 41 gld.

Item, heer Harman van Mattinghen van der selver saken voirsz, van synre pensien van Invencio Crucis hent Pauli, 41 gld., 20½ plak.

Het interdict heeft dus geduurd van 3 Mei tot 30 Juni 1415. Op den 26en April was te Utrecht het vonnis gelezen, het ging dus in kracht van gewijsde op den kanoniekeen termijn, d.i. na negen dagen. Deze datum moet opzettelijk door den officiaal zijn gekozen om de grootst mogelijke publiciteit aan het interdict te geven. Immers op den 2en Mei was het „des hilligen Cruces avont", d.w.z. de vooravond van de groote voorjaarsmarkt en tevens de dag waarop de aflaat van den kerkbouw van 1399 kon worden verdiend. Door het samenvallen van deze twee gebeurtenissen waren er veel vreemdelingen in de stad en door het interdict op dien dag te laten promulgeeren, zou de grootst mogelijke ruchtbaarheid aan deze kerkelijke straf worden gegeven. Maar, omdat men op grond van een anderen post moet aannemen, dat het bericht dat mr. Jagher te Constanz „beholden hadde absolucio ad cautelam" hier reeds in het begin van Juni moet zijn gearriveerd, blijft het twijfelachtig of het stadsbestuur er zich iets van heeft aangetrokken.

Betoogd is in het vorig artikel, dat het hs. bekend als G. A. Zwolle, Inv. no. 3, niet kan zijn een verzameling van processtukken, die het Zwolsche

stadsbestuur had laten aanleggen, doch de officieele afschriften van de acten welke tot een „register” zijn samengebonden en welk boek door den griffier na het vonnis aan het stadsbestuur is uitgereikt. De acten staan niet pêle-mêle dooreen, maar uit hun kunstige groepeerings blijkt, dat we hier met een echt officiaals-register te doen hebben. Ware deze verzameling aangelegd door de Zwolsche magistraat, dan zoude zij den band niet besloten hebben met het vonnis, maar ze zou daarin ongetwijfeld hebben opgenomen hun acte van appèl. De twee desbetreffende appèl-brieven zijn inmiddels opgespoord. Het zijn de nummers 223 en 1064 van het Zwolsche G. A., respectievelijk van 15 Mei en 4 Juni 1415, doch zij zijn te wijdoopig om er nader op in te gaan.

Aan het feit dat in den oorlogstijd de Stadsrekeningen niet konden worden geraadpleegd, is de vergissing te wijten, dat de Lucienacht abusievelijk een jaar te vroeg is gedateerd; de welwillende lezer gelieve in het vorig artikel telkens wanneer er sprake is van den Lucienacht, het jaar 1415 te veranderen in 1416. Gaarne breng ik een woord van dank aan den heer S. Elte, die mij hierop attent maakte. In verband daarmee gelieve men op pag. 78 van de vorige aflevering noot 2, eveneens te verbeteren in: Grotiefend, tabel 29, pag. 195. Een deel der moeilijkheden is nu opgelost, want Lucie valt in 1416 inderdaad op een Zondag. Een ander punt blijft echter duister, n.l. of de Lucienacht inderdaad het gevolg is geweest van de anti-clericale politiek der gilden. De geschiedenis toont aan, dat niet alleen de steden, maar ook de landsheeren zelve later den aanwas van goederen in geestelijke hand poogden te stuiten. Er moet dus reeds bij 1416 de vraag gesteld worden, waar het precies over ging. Er bestaat een oorkonde¹⁾ van 1422, waarin de gildemannen beschuldigd worden „der ondaet ende verrederie dye ingesettet was op dye stad van Swolle, om die van myn herre voers. ende van synnen Stichte te brengen”, waaronder men vermoedelijk dient te verstaan: het in onderhandeling treden met andere landsheeren. Er moet dus meer op het spel gestaan hebben en wel dit, dat de linksch georiënteerde klik met het plan rondliep om de stad aan het bisschoppelijk gezag te onttrekken. Doch het is de vraag, of wij er ooit in zullen slagen om precies te ontdekken in welk stadium zich die plannen op dat moment hebben bevonden.

Voor zoover het tegenwoordige onderzoek gaat, kan men zeggen dat Zwolle niet alleen de plaats was waar de kloosters van de mannelijke en vrouwelijke Moderne Devoten het eerst tot groote ontplooiing kwamen, maar ook, dat het Zwolsche stadsbestuur het eerste was, dat zich tegen de ongelimiteerde aanwas van goederen in de geestelijke hand verzette. Later is deze politiek door de landsheeren en talrijke steden overgenomen.²⁾

¹⁾ Zie: Kronyk van Arent toe Bocop, blz. 459.

²⁾ Zie o.a. mr. A. Telders: Bijdrage tot eene geschiedenis van het bezit in de doode hand. Utrecht 1868, blz. 109 en vlg.

Om velerlei redenen was dat noodzakelijk, b.v. ter handhaving van de goede tucht in de kloosters, was opeenhooping van al te grooten rijkdom ongewenscht; voorts om het verzet des volks, dat een deel van het familiebezit naar de kloosters zag verdwijnen en tenslotte omdat de kloosters geen of slechts geringe belasting betaalden, wat ten nadeele kwam aan het algemeen belang. Dit vond zijn hoogtepunt in den Landbrief van Philips van Bourgondië van het jaar 1518. Omdat op dezen interessanten tekst zelden de aandacht is gevestigd, laten wij de desbetreffende bepalingen hier volgen, naar de uitgave¹⁾ van Mr. J. W. Racer:

Art. XI. Item, ghene cloosteren bynnen ofte buyten landes, waer die gelegen moegen wesen, en sullen in onsen Gestichte nae desen dage ghene liggende erffnisse, leen, eygen renten ofte andere gueden, woe die oick gestalt moegen wesen, ancopen ofte in eeniger wijs aenwerven, vercrygen, ofte erffelicken beholden moegen, sy quemen van daer an mit ghiftinge, mit versterf, ofte woe sy daer an komen mochten. Ende weert sake dat enich amptman, richter, ofte scholte nae dessen dage daer en boven enige brieven daer van besegelde, die brieven zal men van gheenre weerden holden.

Art. XII. Item, waert sake dat enich leen ofte heerlick guet yemande, in een clooster gheestelick wesende anstorve, sulcke leen ofte heerlick guet en sall nyet erven noch comen op den gheestelicken persoen, noch in dat clooster daer hy inne is; dan sall sonder middel²⁾ erven ende comen op dat naeste bloet werlick³⁾ wesende, nae leenrechte ende nature der guedere. Dan weert sake dat eenigen gheestelicken personen eygelick guet ofte renthen anstorven, dat solde op hem moegen erven alst behoert; ende die persoen ofte dat clooster daer die inne were, solde dat mogen oirberen ende gebruyken, soe lange die gheestelick persoen dat angestorven were, leffde⁴⁾ ende nyet langer, in manieren van lyfftuchtsrechte; ende tendens⁵⁾ des gheestelicken doode weder uyt erven op horer personen werlicken naesten erffgenaemen, soe guet alst aen den gheestelicken gecomen, ende hy ofte zye hore clooster dat ontfangen hadden; daer men guede borgen voir stellen sall, er⁶⁾ men hem die gueden ende renthen volgen sall laten.

¹⁾ Gemakshalve wordt hier de tekst genomen van mr. J. W. Racer, *Overijsselsche Gedenkstukken*; 3e stuk blz. 231 (Kampen, 1784). Een soortgelijken tekst vindt men ook in *Landrecht der Twenthe declareert* van mr. M. Winhoff, edit. mr. R. E. Hatting blz. 93 en heet daar: Van den Kloosteren. Zie ook Winhoff de Chalmot, *Landrecht van Averissel*. (Campen, 1782) blz. 503 en 504.

²⁾ onmiddellijk.

³⁾ wereldlijk.

⁴⁾ leefde.

⁵⁾ na.

⁶⁾ eer.

Men ziet het, dit is bijna woordelijk hetzelfde als § 232 van het 2e Zwolsche Stadsrecht.¹⁾ De kwestie van het land-aanwerven heeft de geoederen ten heftigste in beweging gehouden. Een bezadigd man als Mr. Melchior Winhoff wijdde er tien jaar later in zijn Landrecht der Twenthe declareert, nog een booze meditatie²⁾ aan: „Dat stucke van den kloster is ummer so nutte unde orbelick den gemenen lande als dat vorige. Unde is jo wonderlick van dem geistliken, de doch hilliger willen wesen dan een ander, dat hor wesent in guder so seer bose is, dat men dat met gemenen lands setten inhouden unde straffen moet, unde hem een lelick maelteeken is.”

Ook onder Karel V — zie Nieuwe Reformatie van 1541³⁾ — zijn de bepalingen onveranderd geldende gebleven, zoodat men vaststellen kan, dat in dit conflict de wereldlijke macht een volledige overwinnig heeft behaald.

Corollaria Critica.

Op pag. 71 van het voorgaand artikel is gezegd, dat een der acten sluit met de woorden: Respondeas litteris sigillatis. Ofschoon deze interpretatie paleographisch verantwoord is, dient volledigheidshalve te worden vermeld dat de juristen hiervoor plegen te lezen: Reddite litteras sigillatas; dit is dan een onderdeel van de formule: seu diem et formam execucionis presencium... nobis liquide rescribatis, vos presencium executores. Het teruggeven van het bevelschrift na het bezegeld te hebben, heeft hier dus de beteekenis van een bericht, dat aan de opdracht is voldaan. Aldus mr. R. Fruin in Ned. Archievenblad, dl 10, jaargang 1901-1902, pag. 36. Precies hetzelfde vindt men in het Registrum Swollense, n.l. fol. XLVII recto, van acte no. 17: „diem vero execucionis vestre, ac quidquid alias in premissis feceritis, nobis litteris vestris presentibus transfixis, liquide rescribatis, vos presencium executores”, waarna de datum volgt, maar *niet* R. lrs. sigs! Terwijl op het eind van no. 19, dat eveneens een brief van citatie is, de formule: diem vero, etc. *niet* voorkomt, maar wèl R. lrs. sigs! Misschien zou men daaruit kunnen concludeeren dat er in het gebruik van deze formule een zekere willekeur heerschte, maar mijn indruk blijft voorloopig deze, dat het gebruiken van de afkorting R. lrs. sigs. te wijten moet zijn aan het feit dat de heeren boos waren, dat zij snel en afdoend antwoord wenschten en een einde wilden maken aan het uitvluchten zoeken van den Zwolschen advocaat. En dit vindt men bevestigd door het feit, dat het vonnis werd gelezen op den 26en April, en dus in kracht van gewijsde moest gaan daags voor den H. Kruisdag, dus op een moment, dat het aan de Zwollenaren ten hoogste ongelegen moest komen.

1) Zie: Stadboeken van Zwolle, door mr. A. Telting, pag. 201, onderaan.

2) Zie aldaar pag. 96.

3) Artikel 16, Zie Racer, III blz. 264.

In het Registrum Swollense is herhaaldelijk sprake van acta, die „ad valvas rubeas ecclesiae Trajectensis” worden aangeslagen. Bedoeld zijn, de roode vleugeldeuren van den Dom, die als publiek aanplakbord voor de rechtszaken dienst deden. Men zie hierover de interessante uiteenzetting van mgr. A. E. Rientjes in het Jaarboekje van „Oud Utrecht” van 1934, pag. 31.; Z. Hoogerw., die mij hierop attent maakte, zij gaarne een woord van dank gebracht. Een overdruk is in de bibliotheek van onze vereeniging aanwezig.